

DARIUSZ ADAMCZYK*

**BUDOWANIE JEDNOŚCI W RÓŻNORODNOŚCI
– W ŚWIETLE ADHORTACJI APOSTOLSKIEJ BENEDYKTA XVI
*ECCLESIA IN MEDIO ORIENTE***

Adhortacja apostolska *Ecclesia in Medio Oriente*¹ jest dokumentem posynodalnym² dotyczącym komunii i świadectwa Kościoła katolickiego na Bliskim Wschodzie. Benedykt XVI pisze, że „w regionie tym mieszkają rodzimi wierni, należący do czcigodnych Katolickich Kościołów Wschodnich *sui iuris*: Kościoła patriarchalnego Aleksandrii obrządku koptyjskiego, trzech Kościołów patriarchalnych Antiochii: obrządków grecko-melchickiego, syryjskiego i maronickiego; Kościoła patriarchalnego Babilonii Chaldeczyków i Kościoła patriarchalnego Cylicji obrządku ormiańskiego. Mieszkają tam również biskupi, kapłani i wierni należący do Kościoła łacińskiego. Są też obecni kapłani i wierni przybyli z Indii z arcybiskupstw większych Ernakulam-Angamały obrządku syromalabarskiego oraz Trivandrum syromalankarskiego, a także z innych Kościołów Wschodnich i obrządku łacińskiego Azji i Europy Wschodniej, jak również liczni wierni przybyli z Etiopii i Erytrei”³.

Wobec tej różnorodności tradycji niezwykle ważne jest wspólnie dawane świadectwo o jedności wiary. Jedność będąca życiem samego Boga, jest darem dla ludzi. Stąd komunია, z racji boskiego pochodzenia, ma zasięg powszechny. Jest ona bezwzględny wyzwanie dla chrześcijan. Aby świadectwo jedności było wiarygodne, należy koniecznie zachować otwartość na bliźnich, zwłaszcza na płaszczyźnie ekumenicznej i międzyreligijnej⁴.

* dr hab. Dariusz Adamczyk, prof. UP – Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie; e-mail: dar.adam@vp.pl

¹ Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Ecclesia in Medio Oriente*, Bejrut 2012 [dalej: EmO].

² Chodzi o Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Bliskiemu Wschodowi, które obradowało w dniach od 10 do 24 października 2010 roku, na temat: „Kościoł katolicki na Bliskim Wschodzie: komunია i świadectwo. «Jeden duch i jedno serce ożywiały wszystkich, którzy uwierzyli» (Dz 4,32)”. Por. EmO 1.

³ EmO 2.

⁴ Por. EmO 2n.

Wspólnota chrześcijańska winna stanowić „przestrzeń komunii sprzyjającej świadectwu”⁵, jak to miało miejsce w pierwszej wspólnocie jerozolimskiej (por. Dz 4,32). Owa komunია jednego ducha i jednego serca nie jest wynikiem działania człowieka, lecz mocy Ducha Świętego, który obdarza ludzi wiarą działającą przez miłość (por. Ga 5,6). Jedność wierzących opiera się na słowie Bożym głoszonym przez Apostołów, trwaniu we wspólnocie, Eucharystii i modlitwie (por. Dz 2,42). Pomimo wielkiej różnorodności kontekstów geograficznych, religijnych, kulturowych i społeczno-politycznych, warto zwrócić uwagę na zawarte w tym dokumencie papieskim przesłanie dotyczące budowania jedności, w perspektywie realizacji powołania Kościoła, celem dawania przez uczniów Chrystusa wiarygodnego świadectwa swoim życiem.

1. Ku jedności przez pokój i sprawiedliwość w miłości i wzajemnym szacunku

Benedykt XVI pisze: „Według Pisma Świętego pokój jest nie tylko paktem lub traktatem umożliwiającym spokojne życie, a jego definicja nie może ograniczać się jedynie do braku wojny. Pokój, zgodnie z jego hebrajską etymologią, oznacza: być spełnionym, nienaruszonym, doprowadzić coś do końca, żeby odzyskać integralność. Jest to stan człowieka, który żyje w harmonii z Bogiem, z samym sobą, z bliźnim i z przyrodą. Pokój, zanim stanie się widocznym na zewnątrz, musi być we wnętrzu. Jest on błogosławieństwem. Jest on pragnieniem pewnej rzeczywistości”⁶.

Zwraca również uwagę, że pokój na Bliskim Wschodzie stał się pozdrowieniem (por. J 20,19; 1 P 5,14). Pokój jest sprawiedliwością (por. Iz 32,17; Jk 3,18). Źródłem autentycznego pokoju jest Bóg. Ku temu pokojowi w perspektywie eschatologicznej prowadzi Jezus Chrystus, który jest jedyną bramą pokoju (por. J 10,9)⁷. Jak podaje autor natchniony: „On bowiem jest naszym pokojem. On, który obie części [ludzkości] uczynił jednością, bo zburzył rozdzielający je mur – wrogość” (Ef 2,14).

Stąd „człowiek dobry może odpowiedzieć na zaproszenie Chrystusa, by stać się «synem Bożym» (por. Mt 5,9), gdy rozpoczyna od nawrócenia się do Boga, żyjąc przebaczeniem w swoim otoczeniu bliskim i wspólnotowym. Tylko pokorny będzie się rozkoszować urokami wielkiego pokoju (por. Ps 37,11). Jezus rozpoczynając nasze bycie w komunii z Bogiem, stworzył prawdziwe braterstwo, a nie braterstwo zniekształcone przez grzech”⁸.

Podstawę prawdziwego pokoju winna stanowić „sprawiedliwość w Bogu i pomiędzy ludźmi”⁹. W sprawiedliwości potrzeba walki z grzechem, który

⁵ EmO 4.

⁶ EmO 9.

⁷ Por. tamże.

⁸ EmO 10.

⁹ Tamże. Por. Jan Paweł II, Orędzie na XXXI Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1998 r. *Sprawiedliwość każdego człowieka źródłem pokoju dla wszystkich*, Watykan 1997.

stanowi przyczynę wszelkich podziałów. „Dlatego Kościół chce przewyciężyć wszelkie różnice rasy, płci i poziomu społecznego (por. Ga 3,28 i Kol 3,11), wiedząc, że wszyscy stanowią jedno w Chrystusie, który jest wszystkim we wszystkich. Dlatego również Kościół wspiera wszelkie wysiłki na rzecz pokoju na świecie, a na Bliskim Wschodzie w szczególności do nich zachęca. Nie szczędzi wysiłków, by na różne sposoby pomagać ludziom żyć w pokoju, i popiera także międzynarodowy potencjał prawny, który go umacnia. [...] Jednak Kościół nie zapomina, że pokój jest przede wszystkim owocem Ducha (por. Ga 5,22), o który nieustannie trzeba prosić Boga (por. Mt 7,7-8)”¹⁰.

Kościół na Bliskim Wschodzie żyje w niezwykłej różnorodności form. Benedykt XVI zauważa, że „wraz z Kościołem katolickim obecne są na Bliskim Wschodzie bardzo liczne i czcigodne Kościoły, do których dołączyły nowsze wspólnoty kościelne. Ta mozaika wymaga wielkiego i nieustannego wysiłku na rzecz jedności, w poszanowaniu swoich bogactw, aby umocnić wiarygodność głoszenia Ewangelii i chrześcijańskie świadectwo”¹¹.

Dar jedności, który trzeba wytrwale rozwijać, w tym miejscu posiada szczególną wymowę. Nie można przy tym odwoływać się jedynie do kryteriów ludzkich, lecz należy pamiętać, że ostatecznym źródłem jedności jest Duch Święty. Konieczne jest przy tym wsłuchiwanie się w Jego natchnienia, pod wpływem których św. Paweł daje mądre rady na temat sprawiedliwości (por. 1 Kor 6,1-11) oraz zachęca: „Usiłujcie zachować jedność Ducha dzięki więzi, jaką jest pokój” (Ef 4,3).

W tej perspektywie budowanie jedności winno opierać się na wytrwałej modlitwie i nawróceniu. Chodzi o pogłębienie wiary, aby żyć zgodnie z prawdą w miłości (Ef 4,15 n). „Wiara jest centrum i owocem prawdziwego ekumenizmu”¹². Jak pisze Papież: „Sytuacja na Bliskim Wschodzie jest sama w sobie nagłym wezwaniem do świętości życia. Martyrologia ukazuje, że święci i męczennicy należący do różnych Kościołów byli – a niektórzy są nimi obecnie – żywymi świadkami tej jedności bez granic w Chrystusie chwalebnym, przedsmaku naszego «bycia zjednoczonymi» jako lud ostatecznie z Nim połączony. Z tego względu w obrębie samego Kościoła katolickiego trzeba umacniać komunię, która daje świadectwo o miłości Chrystusa”¹³.

A zatem niezbędne jest krzewienie ekumenizmu duchowego w różnych obszarach życia codziennego. Albowiem świadectwo bycia w komunii z braćmi wymaga jednocześnie uznania i szacunku wobec innych ludzi, jak również gotowości do cierpliwego dialogu w prawdzie, do prostoty i pokory, a także do

¹⁰ EmO 10.

¹¹ EmO 11. Por. Sobór Watykański II, Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*, Rzym 1964, p. 1.

¹² EmO 11.

¹³ Tamże. Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, Rzym 1995, p. 83n.

przebaczenia, pojednania oraz oczyszczania pamięci, zarówno na poziomie osobistym, jak i wspólnotowym¹⁴.

W kontekście działań na rzecz jedności chrześcijan, które powinny być prowadzone w miłości i wzajemnym szacunku, Papież zwraca uwagę na potrzebę wierności początkom Kościoła i jego żywym tradycjom, jak również na wspólne stanowisko w istotnych kwestiach moralnych dotyczących prawdy o człowieku, rodzinie, płciowości, bioetyki, wolności, sprawiedliwości, pokoju¹⁵.

Do postępu ekumenicznego przyczynia się wzajemne poznanie, współpraca, poszanowanie spraw duchowych i materialnych, a zwłaszcza przykładowe życie¹⁶. Dobrą przestrzenią do dialogu ekumenicznego jest Rada Kościołów Bliskiego Wschodu. W dziedzinie charytatywnej i edukacji istnieje już „ekumenizm diakonii”¹⁷. Chodzi o głębsze zbliżenie się do Jezusa Chrystusa, który jednoczy tych, którzy Go kochają i udziela im Ducha Świętego od swego Ojca.

Papież pisze: „Wspólna miłość do Chrystusa, który „grzechu nie popełnił, a w Jego ustach nie było podstępu” (1 P 2, 22) i «ściśle więzy» między Kościołami Wschodu, które nie są w pełnej komunii z Kościołem katolickim, przynaglają do dialogu i jedności”¹⁸. Zwraca przy tym uwagę na możliwą do realizacji w określonych warunkach „*communicatio in sacris*”, w odniesieniu do sakramentów: pokuty, Eucharystii i namaszczenia chorych¹⁹.

Jedność nie musi oznaczać ujednolicenia tradycji i celebracji. Warto zaś uzgodnić wspólne tłumaczenie Modlitwy Pańskiej, gdzie jest to konieczne. „Modląc się razem tymi samymi słowami, chrześcijanie uznają swoje wspólne zakorzenienie w jednej wierze apostoelskiej, na której opiera się poszukiwanie pełnej jedności. Ponadto wspólne pogłębianie studium Ojców wschodnich i łacińskich oraz właściwych danym Kościołom tradycji duchowych, może znacznie pomóc w poprawnym stosowaniu norm kanonicznych, regulujących te zagadnienia”²⁰.

Kościół z natury swej jest też zobligowany do prowadzenia dialogu z wyznawcami innych religii²¹. Papież podkreśla, że „na Bliskim Wschodzie dialog ten jest oparty na więzach duchowych i historycznych, łączących chrześcijan z żydami i muzułmanami. Dialog ten, który nie jest podyktowany przede wszystkim względami pragmatycznymi natury politycznej lub społecznej, opiera się przede wszystkim na podstawach teologicznych, które wymagają wiary.

¹⁴ Por. Sobór Watykański II, Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*, p. 8.

¹⁵ Por. EmO 13.

¹⁶ Por. Sobór Watykański II, Dekret o Kościołach Wschodnich Katolickich *Orientalium Ecclesiarum*, Rzym 1964, p. 24.

¹⁷ EmO 14.

¹⁸ EmO 16.

¹⁹ Por. tamże; Sobór Watykański II, Dekret o Kościołach Wschodnich Katolickich *Orientalium Ecclesiarum*, p. 26 n; tenże, Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*, p. 15; H. Jagodziński, *Communicatio in sacris w Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 5(2006), s. 419-432.

²⁰ EmO 17.

²¹ Por. L. Fic, *Dialog międzyreligijny*, „Paedagogia Christiana” 26(2010), nr 2, s. 51-64.

[...] Żydzi, chrześcijanie i muzułmanie wierzą w jednego Boga, Stwórcę wszystkich ludzi”²².

Ów dialog należy skoncentrować wokół Bożego pragnienia jedności i zgody całej ludzkiej rodziny. Stąd Papież wyraża życzenie: „Oby żydzi, chrześcijanie i muzułmanie odkryli w innym wierzącym brata, którego należy szanować i kochać, aby na swej ziemi dać w pierwszym rzędzie piękne świadectwo pogody ducha i dobrego współzycia między synami Abrahama. Wyznawanie jednego Boga zamiast instrumentalizowania go w powtarzających się i nie dających się usprawiedliwić dla człowieka autentycznie wierzącego konfliktach, może – jeśli jest przeżywane z sercem czystym – istotnie przyczynić się do pokoju w tym regionie oraz nacechowanego szacunkiem współzycia jego mieszkańców”²³.

Więzi między chrześcijanami a żydami są osadzone we wspólnym dziedzictwie duchowym. Jest to wiara w jedyne Boga, Stwórcę, który objawia się człowiekowi i z miłości pragnie jego odkupienia. To również Pismo Święte, w znacznej części wspólne dla żydów i chrześcijan. Pismo Święte zawiera słowo Boga, stąd jego wspólne czytanie przybliży wyznawców. Jezus i Jego Matka, Maryja, należeli do Narodu Wybranego, jako Żydzi (por. Rz 9,4 n). Stanowi to zachętę do ponownego odkrywania żydowskich korzeni chrześcijaństwa. Poznanie narodu, w którym urodził się i żył Jezus Chrystus, jego tradycji wiary i kultury, stanowi ubogacenie zrozumienia wiary chrześcijańskiej²⁴.

Wzajemne relacje i ubogacenie na przestrzeni wieków między tymi dwiema wspólnotami religijnymi, były tak owocne, że przyczyniły się do istniejącej obecnie cywilizacji i kultury zwanej judeochrześcijańską. Benedykt XVI pisze: „Jakby te dwa światy, z różnych powodów określające siebie jako różne lub przeciwne, postanowiły połączyć siły, aby dać ludzkości szlachetny stop. Ta więź, która łączy, jednocześnie dzieląc, żydów i chrześcijan, musi ich otworzyć na nową odpowiedzialność jednych za drugich, jednych wraz z drugimi. Albowiem te dwa ludy otrzymały to samo błogosławieństwo i obietnice wieczności, pozwalające razem ufnie zmierzać ku braterstwu”²⁵.

Dialog jest możliwy i konieczny również między chrześcijanami a muzułmanami, którzy oddają Bogu cześć szczególnie przez modlitwę, jałmużnę i post, ponadto czczą Jezusa jako proroka, ale bez uznania Jego boskości (jak to ma miejsce wśród chrześcijan), czczą również Maryję jako Jego dziewiczą Matkę. Różnice doktrynalne islamu i chrześcijaństwa prowadziły niejednokrotnie do praktykowania nietolerancji, dyskryminacji, marginalizacji, czy prześladowania²⁶.

²² EmO 19. Por. B. Gacka, *Znaczenie osoby w teologii Josepha Ratzingera-Benedykta XVI*, Warszawa 2010, s. 307-315.

²³ Tamże.

²⁴ Por. EmO 20n.

²⁵ EmO 22. Por. B. Gacka, *Znaczenie osoby w teologii Josepha Ratzingera-Benedykta XVI*, dz. cyt., s. 307n.

²⁶ Por. B. Gacka, *Znaczenie osoby w teologii Josepha Ratzingera-Benedykta XVI*, s. 313n; M. Imach, *Kościół w Libanie*, „Nurt SVD” 48(2014), nr 2(136), s. 110-127; E. Sakowicz, *Od*

Jednakże „chrześcijanie dzielą z muzułmanami to samo życie powszednie na Bliskim Wschodzie, gdzie ich obecność nie jest ani nowa, ani przypadkowa, lecz historyczna. Stanowiąc integralną część Bliskiego Wschodu, wypracowali oni w ciągu wieków pewien typ relacji ze swym otoczeniem, który może służyć jako lekcja. Religijność muzułmanów stanowiła dla nich wyzwanie i, na miarę posiadanych środków oraz na ile to możliwe, nadal żyją i krzewią wartości Ewangelii w otaczającej ich kulturze. Wynika z tego szczególna symbioza. Dlatego właśnie słuszne jest uznanie wkładu żydów, chrześcijan i muzułmanów w kształtowanie bogatej kultury, specyficznej dla Bliskiego Wschodu”²⁷.

Katolicy będący rodowitymi obywatelami krajów Bliskiego Wschodu mają prawo i obowiązek uczestniczyć w życiu narodowym, korzystać z pełnych praw obywatelskich i działać na rzecz budowy własnej ojczyzny. Nie mogą być traktowani jak obywatele, czy wierzący gorszej kategorii. Mają prawo do stanowienia integralnej części życia kulturowego, gospodarczego i naukowego cywilizacji tego regionu, do dzielenia z muzułmanami swoich doświadczeń, ze szczególną chrześcijańską wrażliwością na godność każdego człowieka jako osoby ludzkiej i wypływającą z niej wolność religijną, do wnoszenia, opartego na tej podstawie, swojego specyficznego wkładu w rozwój ojczyzny²⁸.

Papież przypomina, że „z miłości do Boga i ludzkości, wielbiąc w ten sposób podwójną naturę Chrystusa, i ze względu na pragnienie życia wiecznego, chrześcijanie wybudowali szkoły, szpitale i różnego rodzaju instytucje, do których przyjmowani są wszyscy bez jakiegokolwiek dyskryminacji (por. Mt 25,31 nn)”²⁹. Z powyższych powodów wynika, że chrześcijanie zwracają szczególną uwagę na podstawowe prawa człowieka jako takiego. Nie są to jedynie chrześcijańskie prawa człowieka, lecz prawa o charakterze uniwersalnym, których domaga się godność każdego człowieka i każdego obywatela, niezależnie od jego pochodzenia, wyznawanej religii czy wyborów politycznych.

Wolność religijna jest niezbywalnym prawem człowieka. Obejmuje ona wolność sumienia w sprawach religijnych, swobodę wyboru religii, którą uważa się za prawdziwą, publiczne wyrażanie swojej wiary i swobodę kultu³⁰. „Możliwe musi być swobodne wyznawanie i ukazywanie swojej religii oraz jej symboli, bez narażania swojego życia i wolności osobistej. Wolność religijna jest zakorzeniona w godności osoby. Zapewnia ona wolność moralną i sprzyja wzajemnemu szacunkowi. Żydzi, którzy przez długi czas doznawali wrogości często śmiercionośnej, nie mogą zapominać o dobrodziejstwach płynących z wolności religijnej. Muzułmanie ze swojej strony dzielą z chrześcijanami

teologii lęku i uprzedzenia do teologii odwagi i dialogu. Soborowa deklaracja Nostra aetate o islamie i muzułmanach, „Nurt SVD” 49(2014), nr 2(138), s. 10-28; P. Królikowski, *Islam jako religia w ujęciu papieża Benedykta XVI*, „Nurt SVD” 50(2016), nr 1(139), s. 10-31.

²⁷ EmO 24.

²⁸ Por. EmO 25.

²⁹ Tamże.

³⁰ Por. DWR 2-8; H. Skorowski, *Wolność religijna podstawą praw człowieka w nauczaniu Jana Pawła II*, „Niepodległość i Pamięć” 21(2014), nr 3-4(47-48), s. 173-186.

przekonanie, że nie jest dozwolony żaden przymus w sprawach religijnych, a tym bardziej przemoc. Przymus, który może przybierać różne i podstępne formy na płaszczyźnie osobistej i społecznej, kulturowej, administracyjnej i politycznej, jest sprzeczny z wolą Bożą. Jest on źródłem instrumentalizacji politycznej i religijnej, dyskryminacji i przemocy, która może prowadzić do śmierci. Bóg chce życia, a nie śmierci. On zakazuje zabijania także tego, kto zabija (por. Rdz 4,15-16; 9,5-6; Wj 20,13)³¹.

Chodzi o poszanowanie wolności religijnej. Pomimo rozbieżności natury religijnej, wszystkich ludzi oświeca promień prawdy Bożej³². Benedykt XVI wyjaśnia: „prawda poza Bogiem nie istnieje jako «sama w sobie». Byłaby wówczas bożkiem. Prawda może się rozwijać tylko w inności, która otwiera na Boga, która pozwala poznać swoją odmienność poprzez moich braci w człowieczeństwie i w nich. Dlatego niewłaściwe jest twierdzenie w sposób wykluczający: «posiadam prawdę». Prawda nie jest czyjąś własnością, lecz zawsze jest darem, który wymaga wysiłku do coraz głębszego przyswajania prawdy. Prawdę można poznawać i żyć nią tylko w wolności, dlatego nie możemy narzucić prawdy drugiej osobie; objawia się ona tylko w spotkaniu, które przenika miłość”³³.

Jest możliwe zjednoczenie wyznawców różnych religii na rzecz wspólnego działania ku rozwojowi każdego człowieka i budowy społeczeństwa. Dialog chrześcijan z muzułmanami na Bliskim Wschodzie istnieje od stuleci w przestrzeni życia codziennego zwykłych ludzi. Podobnie ma się rzecz z nowszym dialogiem żydowsko-chrześcijańskim. Istnieje tam również dialog intelektualistów i teologów żydowskich, chrześcijańskich i muzułmańskich. To dzieło pokoju trzeba kontynuować, propagować i przyczyniać się do jego rozwoju. Trzeba wspierać wszystko to, co zwalcza ignorancję i sprzyja wzajemnemu poznaniu, ku polepszeniu współżycia żydowsko-chrześcijańsko-islamskiego³⁴.

Winna temu towarzyszyć zdrowa laickość państwa³⁵, która oznacza „uwolnienie wiary od ciężaru polityki i wzbogacenie polityki o to, co wnosi wiara, przy zachowaniu koniecznego dystansu, wyraźnego rozróżnienia i niezbędnej współpracy między obydwoma. Żadne społeczeństwo nie może rozwijać się należycie, jeżeli nie zapewni wzajemnego szacunku między polityką i religią, wystrzegając się stałej pokusy mieszania ich lub przeciwstawiania sobie. Idealna relacja opiera się przede wszystkim na naturze człowieka – a zatem na zdrowej antropologii – i na pełnym poszanowaniu jego niezbywalnych praw. Uświadomienie sobie tej idealnej relacji pozwala zrozumieć, że istnieje swego rodzaju jedność-odrębność, która winna cechować relację mię-

³¹ EmO 26.

³² Por. Sobór Watykański II, Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich *Nostra aetate*, Rzym 1965, p. 2.

³³ EmO 27.

³⁴ Por. EmO 28.

³⁵ Por. D. Lubiński, *Świeckość państwa w nauczaniu Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 27(2018), nr 1, s. 99-114.

dzy władzą duchową (religijną) a władzą doczesną (polityczną), ponieważ obydwie są powołane, jakkolwiek przy koniecznym rozróżnieniu, do harmonijnej współpracy dla wspólnego dobra. Taka zdrowa laickość gwarantuje polityce działanie bez instrumentalizowania religii, a religii życie w wolności, bez obciążania się polityką, podyktowaną przez interes i niekiedy niezbyt zgodną, a nawet sprzeczną z wiarą. Dlatego właśnie zdrowa laickość (jedność-odrębność) jest potrzebna, a nawet niezbędna obydwu. Z wyzwaniem, jakie stanowi relacja między tym, co należy do sfery polityki, a tym, co należy do sfery religii, można się zmierzyć z cierpliwością i odwagą przez odpowiednią formację ludzką i religijną. Trzeba nieustannie przypominać o miejscu Boga w życiu osobistym, rodzinnym i obywatelskim oraz o miejscu człowieka w planie Bożym. Nade wszystko zaś trzeba się więcej modlić w tej intencji”³⁶.

Owo wzajemne pokojowe współżycie uniemożliwia religijny fundamentalizm, którego podłoże stanowią: niepewność gospodarczo-polityczna państwa, zdolność do manipulacji niektórych i niedostateczne zrozumienie religii. Istotnym zagrożeniem ze strony fundamentalizmu jest chęć przejęcia władzy nad ludzkimi sumieniami i religią. Stąd należy dołożyć starań w celu wyeliminowania tego zagrożenia, godzącego w wierzących wszystkich religii³⁷.

Warto również nadmienić, że trudna sytuacja chrześcijan w rzeczywistości bliskowschodniej z racji konfliktów, aktów przemocy oraz związanych z tym brakiem bezpieczeństwa, niepewnością i upokorzeniem, zmusza ich do migracji, w celu poszukiwania godnego i bezpiecznego życia. Są to trudne decyzje chrześcijan, co ma wpływ na zubożenie ogólnoludzkie, kulturowe i religijne na Bliskim Wschodzie, który z niewielką tylko ilością chrześcijan już nie tworzy tak szczególnej tożsamości tego regionu³⁸.

A jednocześnie do silnych gospodarczo krajów tego regionu przybywają wszelkiego rodzaju pracownicy z Afryki, Dalekiego Wschodu i subkontynentu indyjskiego. Te osoby dodatkowo przeżywają jeszcze sytuację bycia cudzoziemcami w kraju, w którym pracują doznając w nim dyskryminacji i niesprawiedliwości, a także poddawane są silnym naciskom i poważnym ograniczeniom religijnym³⁹.

2. Formacja i konsekwencja życia – ku wiarygodności świadectwa komunii

Chrześcijańska wspólnota, jednego ducha i serca, jest odzwierciedleniem głębi życia wewnętrznego, indywidualnego i wspólnotowego. Jest to związane z wewnętrznym przyzwoleniem na kształtowanie od wewnątrz przez Bożą łaskę, co jednocześnie wymaga stałego nawrócenia. Wspólnota wierzących, spojona przez wiarę ożywioną miłością, zapewnia świadectwu trwałość, wiary-

³⁶ EmO 29.

³⁷ Por. EmO 30.

³⁸ Por. P. Guzik, *Bliski Wschód bez chrześcijan? Współczesne ludobójstwo wyznawców Chrystusa na terenie Iraku i Syrii*, „Studia Socialia Cracoviensia” 7(2015), nr 2(13), s. 53-70.

³⁹ Por. EmO 33n.

godność i konsekwencję. Wielkim świadectwem jest bowiem życie w jedności. Komunia jest darem, a jednocześnie trzeba ją nieustannie budować⁴⁰.

Benedykt XVI wskazuje w tym kontekście na koncepcję katolicyzmu Kościoła, w której zawiera się idea jedności między tym, co powszechne, a tym, co partykularne. Ową katolicyzm Kościoła określa i konkretyzuje relacja przenikania się niejako Kościoła powszechnego z Kościołami partykularnymi. Całość jest w ten sposób obecna w części. To sprawia, że również w części zawiera się dążenie do powszechności, co przejawia się chociażby w inspiracji misyjnej każdego z Kościołów partykularnych. Kościół powszechny jest rzeczywistością ontologicznie i czasowo uprzednią w stosunku do każdego Kościoła partykularnego i nie stanowi sumy Kościołów lokalnych ani jakiejś ich federacji. Ta sytuacja umożliwia zachowanie jedności w bogatej i uzasadnionej różnorodności Kościołów partykularnych⁴¹.

Ma to miejsce w sposób szczególny na Bliskim Wschodzie. Tam Biskupi, wraz z Patriarchami, są widzialnymi znakami jedności w różnorodności Kościoła rozumianego jako Ciało, którego Głową jest Chrystus (por. Ef 4,12-15). Są oni także sługami jedności kościelnej. W dążeniu do wiarygodności swego świadectwa konieczne jest praktykowanie sprawiedliwości, pobożności, wiary, miłości, wytrwałości, łagodności (por. 1 Tm 6,11), stylu życia na wzór Chrystusa⁴². Promowanie życia komunii i diakonii obliżuje do nieustannej pracy nad osobistą odnową. Chodzi o praktykowanie modlitwy, ofiary, słuchanie ludzi, pokorne pełnienie roli apostoła i pasterza. Niezbędna jest również nieustanna troska o obronę prawdy, o sprawiedliwość, dobre obyczaje, a także o sprawę ubogich⁴³.

Benedykt XVI pisze: „Komunia w łonie każdego Kościoła lokalnego jest pierwszym fundamentem komunii intereklezyjalnej, która zawsze karmi się słowem Bożym i sakramentami oraz różnorodnymi formami modlitwy. Zachęcam więc biskupów, aby okazywali swoją troskę o wszystkich wiernych obecnych na terenie ich jurysdykcji, bez względu na ich stan, narodowość i Kościół, z którego się wywodzą. Niech pasą powierzone im stado Boże i czuwają nad nim «nie jak ci, którzy ciemnią gminy, ale jako żywe przykłady dla stada» (1 P 5,3). Niech zwracają szczególną uwagę na tych, którzy niesystematycznie spełniają praktyki religijne i na tych, którzy jej z różnych powodów zaniechali. Niech starają się również być miłą obecnością Chrystusa pośród osób, które nie wyznają wiary chrześcijańskiej. W ten sposób mogą umacniać jedność pośród samych chrześcijan i solidarność wszystkich ludzi, stworzonych na obraz Boga (por. Rdz 1,27), gdyż wszystko pochodzi od Ojca, i do Niego zmierza (por. 1 Kor 8,6)»⁴⁴. Papież zwraca również uwagę na uczciwe i przejrzyste

⁴⁰ Por. EmO 37.

⁴¹ Por. EmO 38; KK 23; Kongregacja Nauki Wiary, List o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunii *Communio notio*, Rzym 1992, p. 9.

⁴² Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores gregis*, Rzym 2003, p. 26.

⁴³ Por. tenże, Adhortacja apostolska *Une esperance nouvelle pour le Liban*, Bejrut 1997, p. 60.

⁴⁴ EmO 43.

zarządzanie dobrami doczesnymi Kościoła przez Biskupów. Winno ono przede wszystkim służyć ewangelizacji i dziełom miłosierdzia. Aby było ono okazją do skutecznego głoszenia wyzwającego orędzia Jezusa⁴⁵.

Ksiądz, przez święcenia kapłańskie upodabniając go do Chrystusa, jest bliskim współpracownikiem Patriarchy i Biskupa, stąd również jest on sługą komunii. Ma wychowywać lud Boży do budowania „ewangelicznej cywilizacji miłości i jedności”⁴⁶. A zatem z jego strony świadectwo komunii domaga się formacji teologicznej, głębokiej duchowości, co zobowiązuje do nieustannej odnowy intelektualnej i duchowej⁴⁷.

Stąd Papież zachęca kapłanów do „odkrywania każdego dnia ontologicznego sensu święceń, który skłania do przeżywania kapłaństwa jako źródła uświęcenia ochrzczonych oraz na rzecz promocji każdego człowieka. «Paście stado Boże, które jest przy was (...) nie ze względu na niegodziwe zyski, ale z oddaniem» (1 P 5,2). Ceńcie także życie wspólnotowe – gdzie jest to możliwe – mimo związanych z nim trudności (por. 1 P 4,8-10), ponieważ pomaga wam uczyć się wspólnoty kapłańskiej i duszpasterskiej i lepiej ją przeżywać na poziomie lokalnym i powszechnym”⁴⁸.

Świadectwo wiary i budowanie jedności domaga się głębokiego zakorzenienia w Jezusie Chrystusie, nieustannego nawracania się, miłości do Kościoła i bezinteresownej miłości bliźniego. W tym kontekście Benedykt XVI zwraca się do seminarzystów: „Umocnienie wiary ludu Bożego będzie zależało również od jakości waszego świadectwa. Zachęcam was do większej otwartości na różnorodność kulturową waszych Kościołów, na przykład przez uczenie się języków i poznawanie kultur innych niż własna, mając na uwadze waszą przyszłą misję. Bądźcie też otwarci na różnorodność kościelną, ekumeniczną i na dialog międzyreligijny”⁴⁹.

Bardziej radykalne naśladowanie Chrystusa przez osoby zakonne, będące wyrazem bezinteresownej miłości do każdego człowieka, jest szczególnym znakiem miłości Boga do świata. Życie konsekrowane stanowi istotne wsparcie dla istnienia i działalności Kościoła. Wspólnoty zakonne, budowane na słowie Bożym, wspólnocie braterskiej i świadectwie diakonii (por. Dz 2,42), są pro-rockimi znakami komunii w świecie, miejscami zjednoczenia z Bogiem i jedności z drugim człowiekiem. Wskazują współczesnym kierunek i głęboki sens ludzkiej egzystencji⁵⁰.

Apostołami w świecie są ludzie świeccy, którzy przekładają na konkretne działania Ewangelię, doktrynę i naukę społeczną Kościoła⁵¹. Działając w duchu

⁴⁵ Por. EmO 44.

⁴⁶ EmO 45.

⁴⁷ Por. EmO 46.

⁴⁸ EmO 47.

⁴⁹ EmO 50.

⁵⁰ Por. EmO 52n.

⁵¹ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Une esperance nouvelle pour le Liban*, p. 45 i 103.

ewangelicznym stają się budowniczymi pokoju i apostołami pojednania w świecie. Ważne w tym zakresie jest umacnianie więzi braterstwa i współpracy z ludźmi dobrej woli. Chodzi o to, aby dążyć do dobra wspólnego, a w tym do dobrego zarządzania dobrami publicznymi, do poszanowania wolności religijnej i godności osobowej każdego człowieka. Postępowanie w codziennym życiu i działaniu świeckich winno być przykładowe, nawet w tych środowiskach, w których misja Kościoła jest trudna i głoszenie Ewangelii napotyka na poważne przeszkody. Apostołowie świeccy winni starać się przewycięzać podziały i wszelkie subiektywistyczne interpretacje życia chrześcijańskiego⁵².

Trudność takiego dawania świadectwa ma związek z wieloma niebezpieczeństwami, na które narażona jest współczesna rodzina. Benedykt XVI pisze: „Zwłaszcza rodzina chrześcijańska staje dziś bardziej niż kiedykolwiek w konfrontacji z kwestią swej głębokiej tożsamości. Bowiem, istotne cechy małżeństwa sakramentalnego – jedność i nierozzerwalność (por. Mt 19,6) – oraz chrześcijański model rodziny, seksualności i miłości są dzisiaj, jeśli nie kwestionowane, to co najmniej niezrozumiane przez niektórych wiernych. Istnieje pokusa, aby przyswoić sobie wzorce sprzeczne z Ewangelią, przekazywane przez pewną współczesną kulturę, rozprzestrzenioną na całym świecie. Miłość małżeńska jest wpisana w ostateczne przymierze Boga z Jego ludem, w pełni potwierdzone w ofierze krzyża. Jej charakter wzajemnego daru z siebie dla drugiej osoby, aż do męczeństwa, widoczny jest w niektórych Kościołach Wschodnich, gdzie podczas obrzędu małżeństwa, słusznie nazwanego nabożeństwem koronacji, każde z narzeczonych przyjmuje drugiego jako «koronę». Miłość małżeńska nie jest dziełem chwili, ale wymagającym cierpliwości projektem całego życia. Rodzina chrześcijańska, powołana do życia na co dzień miłością Chrystusa, jest uprzywilejowanym narzędziem obecności i misji Kościoła w świecie»⁵³.

Stawanie się rodziny coraz bardziej Kościołem domowym wymaga odnawiania się mocą słowa Bożego i sakramentów. Również ludzie młodzi winni odważnie dawać świadectwo o przyjaźni z Jezusem i wyznawać swą wiarę w poszanowaniu dla innych wierzących oraz dla niewierzących. Prawidłowa relacja z Jezusem pozwala na współpracę ze współobywatelami w celu budowania wspólnej przyszłości, opartej na godności osoby ludzkiej, która stanowi źródło i fundament wolności, równości i pokoju w sprawiedliwości⁵⁴.

Podstawą jedności Chrystusowego Kościoła jest zachowywanie w stanie nienaruszonym depozytu wiary apostoelskiej (por. 1 Tm 6,20). Źródłem i duszą komunii i świadectwa jest słowo Boże zawarte w Piśmie Świętym. Wśród tradycyjnych zasad egzegezy biblijnej, które są powszechnie akceptowane przez Kościoły Wschodu i Zachodu, najważniejszą jest „wiara, że Jezus Chrystus wciela wewnętrzną jedność obu Testamentów i w konsekwencji jedność

⁵² Por. EmO 55n.

⁵³ EmO 58.

⁵⁴ Por. EmO 63.

zbawczego planu Boga w historii (por. Mt 5,17). [...] Kolejną zasadą jest wierność typologicznej lekturze Biblii, według której pewne fakty ze Starego Testamentu są zapowiedzią (typem i figurą) rzeczywistości Nowego Przymierza w Jezusie Chrystusie, który jest kluczem do rozumienia Biblii (por. 1 Kor 15,22.45-47; Hbr 8,6-7). Teksty liturgiczne i duchowe Kościoła świadczą o trwałości tych dwóch zasad interpretacyjnych, które stanowią strukturę kościelnej celebracji słowa Bożego i inspirują świadectwo chrześcijańskie. W związku z tym Sobór Watykański II uściślił, że aby poznać właściwy sens świętych tekstów, trzeba zwrócić uwagę na treść i jedność całego Pisma Świętego, mając na względzie żywą Tradycję całego Kościoła i analogię wiary⁵⁵.

Stosownymi narzędziami w głoszeniu słowa Bożego są nowoczesne środki przekazu. Mogą one być istotną pomocą w rozpowszechnianiu i rozważaniu słowa Bożego. Ważne jest przy tym wyjaśnianie treści Pisma Świętego w sposób prosty i przystępny, aby w ten sposób przyczynić się do eliminowania błędnych przekonań na jego temat. Przystawianie słowa Bożego ma ścisły związek z udzielaniem odpowiedzi na pytania stawiane przez wiernych. Ma to na celu podtrzymywanie chęci poszukiwania i pogłębiania duchowości, tworzenie zażyłości z Pismem Świętym, a także zaangażowanie w apostołstwo⁵⁶.

Istotnym elementem jedności duchowej i komunii jest liturgia i życie sakramentalne. „Liturgia w sposób uprzywilejowany świadczy o Tradycji Apostolskiej, kontynuowanej i rozwijanej w specyficznych tradycjach Kościołów Wschodu i Zachodu. Dokonanie odnowy tekstów i celebracji liturgicznych, tam gdzie jest to konieczne, może umożliwić wiernym lepsze przyswojenie sobie tradycji oraz bogactwa biblijnego i patrystycznego, teologicznego i duchowego liturgii, w przeżywaniu misterium, w które wprowadzają. Należy tego dokonać, w miarę możliwości, we współpracy z Kościołami, które nie są w pełnej komunii, ale są współdziedzicami tych samych tradycji liturgicznych. Odnowa liturgiczna musi być oparta na słowie Bożym, na tradycji właściwej każdemu Kościołowi oraz na nowych chrześcijańskich przesłankach teologicznych i antropologicznych. Przyniesie ona owoce, jeśli chrześcijanie nabędą przekonania, że życie sakramentalne głęboko wprowadza ich w nowe życie w Chrystusie (por. Rz 6,1-6; 2 Kor 5,17), źródle komunii i świadectwa”⁵⁷.

Papież jednocześnie podkreśla, że „istnieje istotny związek między liturgią, będącą źródłem i szczytem życia Kościoła, stanowiącą podstawę jedności Episkopatu i Kościoła powszechnego, a posługą Piotra, który podtrzymuje tę jedność. Liturgia wyraża tę rzeczywistość, zwłaszcza podczas celebracji eucharystycznej, która jest sprawowana nie tylko w jedności z Biskupem, ale przede wszystkim z Papieżem, z kolegium biskupów, z całym duchowieństwem i całym ludem Bożym”⁵⁸.

⁵⁵ EmO 70; por. KO 12.

⁵⁶ Por. EmO 71n i 74.

⁵⁷ EmO 75.

⁵⁸ EmO 76.

Sakrament chrztu, udzielany w imię Trójcy Świętej, włącza człowieka w komunie Ojca, Syna i Ducha Świętego. Jest także włączeniem do Kościoła jako Ciała Chrystusa, który jest załącznikiem i antycypacją ludzkości pojednanej w Chrystusie (por. 2 Kor 5,19). Będąc w komunii z Bogiem, ludzie ochrzczeni są wezwani już w doczesności do życia w braterskiej komunii między sobą, a także do rozwijania solidarności z innymi członkami rodziny ludzkiej. Stąd ważne jest odpowiednie przygotowanie, zwłaszcza młodych ludzi, do przyjęcia sakramentów świętych⁵⁹.

Podstawą komunii kościelnej jest Eucharystia jako celebrowanie tajemnicy śmierci i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. Stanowi ona zasadę eklezjologiczną, na co wskazuje św. Paweł: „Ponieważ jeden jest chleb, przeto my, liczni, tworzymy jedno ciało. Wszyscy bowiem bierzemy z tego samego chleba” (1 Kor 10,17). Tym bardziej konieczne jest dołożenie starań, aby wszyscy chrześcijanie wreszcie mogli „uczestniczyć razem w komunii tego samego chleba w jedności jednego ciała”⁶⁰.

Benedykt XVI zwraca przy tym uwagę, że „w celebrowaniu Eucharystii Kościół codziennie doświadcza także komunii swoich członków, mającej znaczenie dla codziennego świadectwa w społeczeństwie, które jest istotnym wymiarem chrześcijańskiej nadziei. Kościół uświadamia sobie w ten sposób wewnętrzną jedność eschatologicznej nadziei i zaangażowania w świecie, kiedy upamiętnia całą ekonomię zbawienia: od wcielenia do paruzji. Pojęcie to może być jeszcze bardziej pogłębione w czasach, gdy osłabł eschatologiczny wymiar wiary, a chrześcijański sens historii jako drogi do swego wypełnienia w Bogu, zanika robiąc miejsce dla projektów ograniczonych jedynie do horyzontu ludzkiego. Chrześcijanie żyjący na Bliskim Wschodzie, będąc pielgrzymami w drodze do Boga, idąc śladami licznych pustelników i mnichów poszukujących Absolutu, znajdują w Eucharystii siły i światło potrzebne do świadczenia o Ewangelii, często wbrew przeciwnościom i niezliczonym przeszkodom. Będąc szukali wsparcia we wstawiennictwie sprawiedliwych, świętych, męczenników, wyznawców i wszystkich, którzy spodobali się Bogu, jak to opiewają nasze liturgie Wschodu i Zachodu”⁶¹.

Prawdziwą zachętą do nawrócenia jest sakrament pokuty i pojednania. Chrystus jasno żąda: „Jeśli przyniesiesz dar swój przed ołtarz [...] najpierw idź i pojednaj się z bratem swoim!” (Mt 5,23 n). Praktykowanie tego sakramentu sprzyja formacji sumienia i pojednaniu z Bogiem, który udziela prawdziwego pokoju (por. J 14,27), a także z samym sobą i z ludźmi. W ten sposób chrześcijanin, nawet pośród prześladowań, staje się w świecie zaczynem pokoju i pojednania, w duchu ewangelicznych Błogosławieństw (por. Mt 5,3-12)⁶².

⁵⁹ Por. EmO 77.

⁶⁰ EmO 79.

⁶¹ EmO 80.

⁶² Por. EmO 81.

W życiu Kościoła konieczna jest modlitwa, w której ma swoje źródło skuteczność misji ewangelizacyjnej, a tym samym również świadectwa. Modlitwa, zarówno osobista jak i wspólnotowa, jest otwieraniem się na działanie Ducha Świętego. Stanowi uprzywilejowane miejsce komunii z Bogiem oraz z ludźmi. Poprzez modlitwę wierzący sprawia, że świat zostaje bardziej przeniknięty miłością i nadzieją (por. Rz 5,5)⁶³.

Umocnieniu wiary, szukaniu Boga, sprzyja pielgrzymowanie do miejsc świętych i apostoelskich, po ziemskich śladach Chrystusa i Apostołów. Ziemią biblijnego objawienia jest Bliski Wschód. Tam dokonały się wydarzenia zbawcze. Pielgrzym może podjąć drogę nawrócenia do Pana i odzyskać nowy zapal do świadczenia o Nim w codziennym życiu. Pielgrzymki do tych miejsc biblijnych jednocześnie umożliwiają chrześcijanom odkrycie bogactwa liturgicznego i duchowego Kościołów Wschodnich⁶⁴.

Każda wspólnota kościelna jest zobowiązana do oddania swego charyzmatu w służbie dobru wspólnemu (por. 1 Kor 12,7). Dobra integracja tych wspólnot jest wyrazem jedności w różnorodności. Świadectwo wiary i braterska komunია sprzyja umacnianiu Kościoła powszechnego, a jednocześnie przyczynia się do budowania powszechnej jedności pomiędzy ludźmi⁶⁵.

Konstytutywnym obowiązkiem Kościoła oraz odpowiedzialnością każdego ochrzczonego jest dłożenie wszelkich starań, aby został poznany Jezus Chrystus, który umarł i zmartwychwstał, jedyny Zbawiciel wszystkich. Zgodnie ze słowami autora natchnionego: „Bóg pragnie, by wszyscy ludzie zostali zbawieni i doszli do poznania prawdy” (1 Tm 2,4). Jest to pilne i wymagające zadanie, również w kontekście wielokulturowym i wieloreligijnym współczesnego świata⁶⁶.

W tym kontekście niezbędne jest łączenie głoszenia Ewangelii z dziełami miłosierdzia, będącymi reakcją na najpilniejsze potrzeby wszystkich, niezależnie od wyznawanej religii, czy podziałów partyjnych, mając na celu wyłącznie życie miłością Boga wobec ludzi⁶⁷. W ten sposób, poprzez świadczenie miłosierdzia, dawane jest czytelne chrześcijańskie świadectwo wiary, a jednocześnie przez konsekwentne życie wiarą wnoszony zostaje istotny wkład w budowanie pokoju w świecie. Również służba opieki nad dziećmi, osobami ubogimi, niepełnosprawnymi, chorymi, potrzebującymi, stanowi ważny znak pozytywnego wpisania się Kościoła we wspólnotę ludzką. Każda z tych posług stanowi odzwierciedlenie miłości Boga do ludzi⁶⁸.

Katolickie instytucje edukacyjne, szkoły, uniwersytety, służąc formacji intelektualnej młodzieży, przyczyniają się realnie i skutecznie do budowania

⁶³ Por. EmO 82.

⁶⁴ Por. EmO 83n.

⁶⁵ Por. EmO 87.

⁶⁶ Por. EmO 88.

⁶⁷ Por. DCE 31.

⁶⁸ Por. EmO 89n.

dobra wspólnego i tworzenia przyszłości poszczególnych narodów. Stanowią one jednocześnie szansę wspólnego życia we wzajemnym szacunku i współpracy, na rzecz tolerancji, przez ustawiczne poszukiwanie ludzkich uzdolnień i odkrywanie prawdy o rzeczywistości⁶⁹.

Podsumowanie

Przesłanie adhortacji apostołskiej dotyczy kwestii budowania jedności w różnorodności. Jedność jest warunkiem wiarygodności chrześcijańskiego świadectwa i dlatego trzeba o nią zabiegać. Autentyczne świadectwo o Jezusie Chrystusie, który umarł i zmartwychwstał, domaga się zjednoczenia. Benedykt XVI wzywa: „To bycie razem, ta komunია, jakiej pragnie nasz Pan i Bóg, jest potrzebne bardziej niż kiedykolwiek. Odlóżmy na bok to wszystko, co wydaje się przyczyną niezadowolenia, nawet rzeczy uzasadnione, aby skupić się jednym sercem na tym jednym, co jest konieczne: zjednoczyć w jednym Synu wszystkich ludzi i cały wszechświat (por. Rz 8,29 i Ef 1,5.10)”⁷⁰.

Jedność będąca rezultatem wewnętrznego i zewnętrznego pokoju oraz zgody całej ludzkiej rodziny jest darem i pragnieniem Bożym. Do jedności prowadzi pokój i sprawiedliwość w miłości i wzajemnym szacunku. Stąd konieczność dialogu, zwłaszcza międzyreligijnego, a także zwrócenia szczególnej uwagi na podstawowe prawa człowieka jako takiego, z poszanowaniem wolności religijnej oraz zdrową laickością państwa, aby władza religijna i władza polityczna mogły współpracować dla wspólnego dobra.

Wspólnota chrześcijańska, zgodnie z koncepcją katolicyzmu Kościoła, jest zobligowana do jedności w różnorodności Kościołów partykularnych. Jest to podstawa komunii intereklezyjalnej, której źródłem i duszą jest słowo Boże zawarte w Piśmie Świętym. Jedność duchowa i komunია wiernych wyraża się w liturgii i życiu sakramentalnym. Poprzez chrześcijańską formację i konsekwencję życia budowana jest zaś wiarygodność świadectwa komunii, co winno prowadzić do jedności wszystkich ludzi.

Umocnienie komunii i przeżywanie jej w radosnym braterstwie implikuje uległość człowieka wobec natchnień Ducha Świętego i pozwolenie na to, aby być prowadzonym przez Niego. Papież pisze: „Światło Chrystusa (por. J 12,46) pragnie dotrzeć do najskrytszych tajników ziemi i człowieka, nawet najbardziej ciemnych (por. 1 P 2,9). Aby być świecznikiem niosącym jedyne Światło (por. Łk 11,33-36) i aby móc wszędzie świadczyć (por. Mk 16,15-18), trzeba wybrać ścieżkę, która prowadzi do życia (por. Mt 7,14), pozostawiając za sobą bezowocne uczynki ciemności (por. Ef 5,9-14) i zdecydowanie je odrzucając (por. Rz 13,12 n)”⁷¹.

⁶⁹ Por. EmO 91.

⁷⁰ EmO 95.

⁷¹ EmO 98.

BUILDING UNITY IN DIVERSITY – IN BENEDICT XVI'S APOSTOLIC EXHORTATION *ECCLESIA IN MEDIO ORIENTE*

Summary

This article concerns the topicality of the message of the apostolic exhortation of Benedict XVI *Ecclesia in Medio Oriente* regarding the issue of social-religious nature on building unity in diversity. Unity is being built through actions about inner and external peace and justice in love and mutual respect, whose source is Jesus Christ. It is necessary for the credibility of the testimony of communion of Christ's disciples, obliging for constant conversion, formation and life consequences.

Key words: *Ecclesia in Medio Oriente*, unity in diversity, justice.

Bibliografia

- Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Ecclesia in Medio Oriente*, Bejrut 2012.
Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*, Rzym 2005.
Fic L., *Dialog międzyreligijny*, „Paedagogia Christiana” 26(2010) nr 2, s. 51-64.
Gacka B., *Znaczenie osoby w teologii Josepha Ratzingera-Benedykta XVI*, Warszawa 2010.
Guzik P., *Bliski Wschód bez chrześcijan? Współczesne ludobójstwo wyznawców Chrystusa na terenie Iraku i Syrii*, „Studia Socialia Cracoviensia” 7(2015), nr 2(13), s. 53-70.
Imach M., *Kościół w Libanie*, „Nurt SVD” 48(2014), nr 2(136), s. 110-127.
Jagodziński H., *Communicatio in sacris w Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 5(2006), s. 419-432.
Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores gregis*, Rzym 2003.
Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Une esperance nouvelle pour le Liban*, Bejrut 1997.
Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, Rzym 1995.
Jan Paweł II, Orędzie na XXXI Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1998 r. *Sprawiedliwość każdego człowieka źródłem pokoju dla wszystkich*, Watykan 1997.
Kongregacja Nauki Wiary, List o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunია *Communio notio*, Rzym 1992.
Królikowski P., *Islam jako religia w ujęciu papieża Benedykta XVI*, „Nurt SVD” 50(2016), nr 1 (139), s. 10-31.
Lubiński D., *Świeckość państwa w nauczaniu Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 27(2018), nr 1, s. 99-114.
Sakowicz E., *Od teologii lęku i uprzedzenia do teologii odwagi i dialogu. Soborowa deklaracja Nostra aetate o islamie i muzułmanach*, „Nurt SVD” 49(2014), nr 2(138), s. 10-28.
Skorowski H., *Wolność religijna podstawą praw człowieka w nauczaniu Jana Pawła II*, „Niepodległość i Pamięć” 21(2014), nr 3-4(47-48), s. 173-186.
Sobór Watykański II, Deklaracja o wolności religijnej *Dignitatis humanae*, Rzym 1965.
Sobór Watykański II, Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich *Nostra aetate*, Rzym 1965.
Sobór Watykański II, Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*, Rzym 1964.
Sobór Watykański II, Dekret o Kościołach Wschodnich Katolickich *Orientalium Ecclesiarum*, Rzym 1964.
Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, Rzym 1964.